Roll No. ....

032/B

Total No. of Questions : 5]

[Total No. of Printed Pages : 15

SS

2324

ਸਲਾਨਾ ਪਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

SOCIOLOGY

(Punjabi, Hindi and English Versions)

Time Allowed : 3 Hours **Maximum Marks : 80**

(Punjabi Version)

ਨੋਟ : (i) *ਆਪਣੀ ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ ਵਾਲੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ 032/B ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕਰੋ।*

(ii) *ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਟਾਈਟਲ ਸਹਿਤ 28 ਪੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਨ ।*

(iii) *ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲੀ ਪੰਨਾ/ਪੰਨੇ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ/ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।*

(iv) *ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ 5 ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਗ – ੳ, ਅ, ੲ, ਸ ਅਤੇ ਹ ਇਸ ਵਿੱਚ 5 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਜਿਸਦੇ 38 ਉਪ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ।*

ਭਾਗ–ੳ

1. *ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 1 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ 20 ਉਪ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ।* 20x1=20

ਬਹੁਭਾਗੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

(i) ਸ਼ਬਦ ਅਨੰਤਿਆਜ ਕੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਛੋਹਨ ਯੋਗ ਸ਼ੂਦਰ (ਅ) ਅਛੂਤ ਸ਼ੂਦਰ

(ੲ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ (ਸ) ਪ੍ਰਬਲ ਜਾਤੀ

(ii) ਬੋਟੋਮੋਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹੜੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਤਰੀਕਰਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਗੁਲਾਮੀ (ਅ) ਜਾਤੀ

(ੲ) ਵਰਗ (ਸ) ਲਿੰਗ ਭੇਦ

(iii) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੇ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਵਰਗ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ? 1

(ੳ) ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ (ਅ) ਮੈਕਸ ਵੈਬਰ

(ੲ) ਐਲਫਰੈਡ ਵੈਬਰ (ਸ) ਸੀ.ਡਬਲਿਊ. ਮਿਲਸ

(iv) ਟ੍ਰਾਂਸਜੈਂਡਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਪੁਰਸ਼ (ਅ) ਇਸਤਰੀ

(ੲ) ਤੀਸਰਾ ਲਿੰਗ ਵਰਗ (ਸ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ

(v) ਇਸਤਰੀਵਾਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ? 1

(ੳ) ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ (ਅ) ਅਗਸਤ ਕਾਮਟੇ

(ੲ) ਵੈਬਰ (ਸ) ਈਮਾਈਲ ਦੁਰਖੀਮ

(vi) ਪੱਛਮੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਵੈਦਿਕ ਯੁੱਗ (ਅ) ਉਤਰਕਾਲੀਨ ਵੈਦਿਕ ਯੁੱਗ

(ੲ) ਮੁਗਲ ਕਾਲ (ਸ) ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਲ

(vii) ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਪੱਛਮੀਕਰਨ (ਅ) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਕਰਨ

(ੲ) ਦੋਨੋਂ (ਸ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ

(viii) ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਵਪਾਰ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਵਿਚ ਘਾਟ (ਅ) ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਆਸਾਨੀ

(ੲ) ਦੋਨੋਂ (ਸ) ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ

(ix) ਸਤਿੱਆਸ਼ੋਧਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਕੌਣ ਸਨ ? 1

(ੳ) ਜੋਤੀਰਾਓ ਫੂਲੇ (ਅ) ਡਾ. ਅੰਬੇਦਕਰ

(ੲ) ਈਸ਼ਵਰਚੰਦ ਵਿਦਿਆਸਾਗਰ (ਸ) ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਾਇਨ ਗੁਰੂ

(x) ਆਤਮਸਨਮਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਕਿਸ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ? 1

(ੳ) ਪੇਰਿਆਰ ਈ.ਵੀ. ਰਾਮਾਸਵਾਮੀ (ਅ) ਡਾ. ਅੰਬੇਦਕਰ

(ੲ) ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਾਇਨ ਗੁਰੂ (ਸ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ

(xi) ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਪੱਧਰ ਸ਼ਰਾਬਖੋਰੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ? 1

(ੳ) ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚ ਹੋਣਾ (ਅ) ਨਾਜ਼ੁਕ ਅਵਸਥਾ

(ੲ) ਚਿਰਕਾਲੀਨ ਅਵਸਥਾ (ਸ) ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ

(xii) ਤੰਬਾਕੂ 30% ਤਕ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸ ਬੀਮਾਰੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਕੈਂਸਰ ਨਾਲ ਮੌਤ (ਅ) ਏਡਜ਼

(ੲ) ਡੇਂਗੂ (ਸ) ਸ਼ੂਗਰ

(xiii) 2011 ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਲਿੰਗ ਅਨੁਪਾਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ? 1

(ੳ) 939 (ਅ) 940

(ੲ) 943 (ਸ) 942

(xiv) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲਿੰਗ ਅਨੁਪਾਤ ਕਿਹੜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ (ਅ) ਬਠਿੰਡਾ

(ੲ) ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ (ਸ) ਲੁਧਿਆਣਾ

(xv) ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਨਾਲ ਬਿਰਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਅਣਗੌਲਿਆ (ਅ) ਗਰੀਬ

(ੲ) ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ/ਨਾਰਾਜ਼ (ਸ) ਕਮਜ਼ੋਰ

(xvi) ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਆਵਾਸ (ਅ) ਗੈਸਾਂ

(ੲ) ਵਿਸਥਾਪਨ (ਸ) ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ

(xvii) ਭੀਲ ਕਬੀਲਾ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ? 1

(ੳ) ਉੜੀਆ (ਅ) ਛਤੀਸਗੜ੍ਹੀ

(ੲ) ਭੀਲੀ (ਸ) ਗੌਂਡੀ

(xviii) ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸਾਥੀ ਦਾ ਚੁਣਾਅ ਕੀ ਕਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਬਾਹਰ ਵਿਆਹ (ਅ) ਅੰਤਰ ਵਿਆਹ

(ੲ) ਸਮੂਹ ਵਿਆਹ (ਸ) ਇੱਕ ਵਿਆਹ

(xix) ਜਜਮਾਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਿਹੜੇ ਸਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਜਜਮਾਨ (ਅ) ਕਾਮੀ

(ੲ) ਜਜਮਾਨ ਤੇ ਕਾਮੀ (ਸ) ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ

(xx) ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਥਾਨ ਤਬਦੀਲੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ? 1

(ੳ) ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਮਾਜ (ਅ) ਪੇਂਡੂ ਸਮਾਜ

(ੲ) ਸ਼ਹਿਰਵਾਦ (ਸ) ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ

ਭਾਗ-ਅ

2. *ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 12 ਉਪ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ 10 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੱਲ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 25-30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ।* **10x2=20**

(i) ਵਰਨ ਕੀ ਹੈ ? **2**

(ii) ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ। **2**

(iii) ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਕੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ ? **2**

(iv) ਪੱਛਮੀਕਰਨ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦਾ ਸੂਚਕ ਕਿਸ ਸਮਾਂ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ? **2**

(v) ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ। **2**

(vi) ਚਿਪਕੋ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਨੇਤਾ ਕੌਣ ਸੀ ? **2**

(vii) ਨਸ਼ਾਖੋਰੀ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ। **2**

(viii) ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ? **2**

(ix) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦੀ ਉਮਰ ਕੀ ਹੈ ? **2**

(x) ਕਬੀਲਾ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? **2**

(xi) ਜਜਮਾਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਿਹੜੇ ਸਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ? **2**

(xii) ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਰਹਿਣਾ ਕਿਸ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ? **2**

ਭਾਗ-ੲ

3. *ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 2 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਕੇਸ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6 ਅੰਕ ਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਉਪਭਾਗ ਹਨ।* **2x6=12**

(ਸਰੋਤ ਆਧਾਰਿਤ ਸਵਾਲ)

ਕਈ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸੇਵਨ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਤਣਾਅ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਵਾਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸ ਨੂੰ ਤਣਾਅ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੇਵਲ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬਨੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਰਥ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਵੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬਖੋਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਤਰਾ ਇੰਨੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਰਸਮੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਇਸ ਦੇ ਮਾੜੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਨਾ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰਿਕ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਵੀ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਿਮਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ : 6x1=6

(i) ਕੀ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ? 1

(ii) ਕੀ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ? 1

(iii) ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸੇਵਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ? 1

(iv) ਕੀ ਇਹ ਨਸ਼ਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ? 1

(v) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬਖੋਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। 1

(vi) ਸ਼ਰਾਬਖੋਰੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 1

(ਕੇਸ ਆਧਾਰਿਤ ਸਵਾਲ)

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 25.6 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਇਸਤਰੀਆਂ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ। ਭੇਦਭਾਵ ਅਤੇ ਦਬਾਅ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਿਤਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਲਈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਵਰਗ ਅਸਮਾਨਤਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਿੰਗ ਵਰਗ ਸਮਾਨਤਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਚਾਰ ਦੁਆਰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿੰਗ ਵਰਗ ਸਮਾਨਤਾ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਢੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਕਰਤੱਵ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਸਾਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ : 3x2=6

(i) ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ? 2

(ii) ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 2

(iii) ਇਸਤਰੀ ਦਰ ਅਤੇ ਭਾਗੀਦਾਰੀ 'ਤੇ ਛੋਟਾ ਨੋਟ ਲਿਖੋ। 2

ਭਾਗ–ਸ

4. *ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 6 ਛੋਟੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ 4 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੱਲ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ 4 ਅੰਕ ਹਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 80-100 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ।* **4x4=16**

(i) ਵਰਗ ਤੋਂ ਤੁਸੀ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ? **4**

(ii) ਪਿਤਰਪ੍ਰਧਾਨ ਕੀ ਹੈ ? **4**

(iii) ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਕੀ ਹੈ ? **4**

(iv) ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ। **4**

(v) ਗੰਦੀ ਬਸਤੀ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? **4**

(vi) ਜਾਤੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ 'ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਨੋਟ ਲਿਖੋ। **4**

ਭਾਗ–ਹ

5. *ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ 2 ਉਪ–ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚੋਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ 6 ਅੰਕ ਹਨ। ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 125 ਤੋਂ 150 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ।* **2x6=12**

(i) ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। **6**

ਜਾਂ

ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਲਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? **6**

(ii) ਪੱਛਮੀਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋਂ। ਇਸਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੱਸੋ। **6**

ਜਾਂ

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਲਿਖੋ। **6**

(Hindi Version)

नोट : (i) अपनी उत्तर-पुस्तिका के मुख पृष्ठ पर विषय कोड/ पेपर कोड वाले खाने में विषय-कोड/ पेपर कोड 032/B अवश्य लिखिए।

(ii) उत्तर-पुस्तिका लेते ही इसके पृष्ठ गिनकर देख लें कि इसमें मुख पृष्ठ सहित 28 पृष्ठ हैं एवं सही क्रम में हैं।

(iii) उत्तर-पुस्तिका में खाली छोड़े गए पृष्ठ/ पृष्ठों के पश्चात् हल किए गए प्रश्न/ प्रश्नों का मूल्यांकन नहीं किया जाएगा।

(iv) प्रश्न-पत्र **पाँच** भागों में बँटा हुआ है - **क, ख, ग, घ, ङ**। इसमें 5 प्रश्न हैं जिसके 38 उप-प्रश्न हैं।

भाग - क

1. *इस भाग में 20 उप-प्रश्न हैं। हर प्रश्न 1 अंक का है।* **20x1=20**

बहुविकल्पी प्रश्न।

(i) ''अन्त्यज'' अवधारणा क्या व्याख्या करता है? **1**

(क) स्पृश्य-शुद्र (ख) अस्पृश्य-शुद्र

(ग) अनुसूचित जाति (घ) प्रबल जातियाँ

(ii) बोटोमोर के अनुसार कौन सी सामाजिक स्तरीकरण की विशेषता नहीं है? **1**

(क) गुलामी (ख) जाति

(ग) वर्ग (घ) लिंग-भेद

(iii) निम्नलिखित में से कौन जीवन अवसरों व बाज़ार स्थितीयों की वर्ग विश्लेषण के लिए महत्व देते है? **1**

(क) कार्ल मार्क्स (ख) मैक्स वैबर

(ग) एलफ्रैड वैबर (घ) सी.डब्ल्यू. मिल्स

(iv) ट्रांसजैंडर का अर्थ है : **1**

(क) पुरुष (ख) स्त्री

(ग) तीसरा लिंग वर्ग (घ) कोई भी नहीं

(v) नारीवाद का सिद्धान्त किसने दिया? **1**

(क) कार्ल मार्क्स (ख) अगस्त कॉम्टे

(ग) वैबर (घ) इमाइल दुर्खीम

(vi) पश्चिमीकरण की प्रक्रिया का विकास किस समय से हुआ है? **1**

(क) वैदिक युग (ख) उत्तर कालीन वैदिक युग

(ग) मुगल काल (घ) अंग्रेजों का युग

(vii) परिवर्तन की सांस्कृतिक प्रक्रिया कौन सी है? 1

(क) पश्चिमीकरण (ख) संस्कृतिकरण

(ग) दोनों (घ) कोई भी नहीं

(viii) वैश्वीकरण का अर्थ है : 1

(क) व्यापार बाधाओं में कटौती (ख) तकनीकी का स्वतंत्र प्रवाह

(ग) दोनों (घ) कोई नहीं

(ix) सत्यशोधक आन्दोलन का प्रतिनिधी कौन था? 1

(क) ज्योतिराव फूले (ख) डॉ. अम्बेदकर

(ग) ईश्वर चन्द्र विद्यासागर (घ) श्री नारायण गुरु

(x) आत्मसम्मान आन्दोलन किसने आरम्भ किया? 1

(क) पेरियार ई.वी. रामास्वामी (ख) डॉ. अम्बेदकर

(ग) श्री नारायण गुरु (घ) कोई नहीं

(xi) निम्नलिखित में से कौन सा मद्यव्यसन का पड़ाव नहीं है? 1

(क) फिजूल खर्ची (ख) नाजुक अवस्था

(ग) दीर्घकालिक अवस्था (घ) बार बार पीने वाला

(xii) तम्बाकू 30% तक होने वाली किस बीमारी के लिए उत्तरदायी है? 1

(क) कैंसर से मृत्यु (ख) एड्ज

(ग) डेंगू (घ) मधुमेह

(xiii) 2011 की जनगणना के अनुसार भारत में लिंग अनुपात दर : 1

(क) 939 (ख) 940

(ग) 943 (घ) 942

(xiv) पंजाब में सबसे अधिक लिंग अनुपात जिस जिले में है, वह है : 1

(क) फिरोजपुर (ख) बठिण्डा

(ग) होशियारपुर (घ) लुधियाना

(xv) परिवार ढाँचे में परिवर्तन होने से वृद्ध लोगों को क्या अनुभव होता है? 1

(क) अवहेलना (ख) निर्धनता

(ग) गुस्सा (घ) निर्बलता

(xvi) पर्यावरण की विकृति (पतन) का क्या कारण है? 1

(क) आवास (ख) गैसे

(ग) विस्थापन (घ) वन-कटाव

(xvii) भील जनजाति कौन सी बोली बोलती है ? 1

(क) उरिया (ख) छत्तीसगढ़ी

(ग) भीली (घ) गोंडी

(xviii) समूह में साथी का चुनाव कहलाता है : 1

(क) बहिर्विवाह (ख) अन्तर्विवाह

(ग) समूह विवाह (घ) एकल विवाह

(xix) जजमानी व्यवस्था किन सबन्धों पर आधारित है ? 1

(क) जजमान (ख) कामीन

(ग) जजमान और कामीन (घ) कोई भी नहीं

(xx) ग्रामीण क्षेत्र से नगरीय क्षेत्र में लोगों का स्थान परिवर्तन कहलाता है : 1

(क) नगरीय समाज (ख) ग्रामीण समाज

(ग) नगरवाद (घ) नगरीकरण

भाग - ख

2. *इस भाग में 12 उप-प्रश्न हैं। विद्यार्थियों को 10 प्रश्न हल करने हैं। हर प्रश्न का उत्तर 25-30 शब्दों में दें। हर प्रश्न 2 अंकों का है।* 10x2=20

(i) वर्ण क्या है ? 2

(ii) वर्ग की दो महत्वपूर्ण विशेषताएँ बताएँ। 2

(iii) लिंग और लिंग वर्ग में क्या भिन्नता है ? 2

(iv) किस काल को पश्चिमीकरण के आरम्भ का सूचक माना जा सकता है ? 2

(v) आधुनिकीकरण के तीन कारणों का वर्णन करें। 2

(vi) चिपको आन्दोलन का नेता कौन था ? 2

(vii) नशीली दवाओं के व्यसन से आप क्या समझते हैं ? 2

(viii) घरेलू हिंसा से आप क्या समझते हैं ? 2

(ix) भारत में रिटायरमैंट की उमर क्या है ? 2

(x) जनजातीय समाज से क्या भाव है ? 2

(xi) जजमानी व्यवस्था कौन से संबंधों पर आधारित है ? 2

(xii) अधिक व्यक्तियों में रह कर भी सबसे अनजान रहना किस समाज में है ? 2

भाग - ग

3. *इस भाग में 2 प्रश्न हैं। एक सोर्स पर दूसरे केस पर आधारित है। हर प्रश्न 6 अंक का है। हर एक उपभाग 2 या 1 अंकों का हैं।*

2x6=12

सोर्स पर आधारित :

दशकों पूर्व मदिरापान एक नैतिक समस्या है। परन्तु आज यह सामाजिक समस्या बन चुकी है। मदिरा किसी व्यक्ति द्वारा तनाव पर नियन्त्रण करने के लिए एक प्रयुक्त की जाती है। शुरू शुरू में पीने वालों के लिए यह तनाव कम करने का साधन है पर धीरे धीरे यह आदत व्यसन का रूप ले लेती है। इस अवस्था में यह केवल सामाजिक समस्या ही नहीं रहती अपितु एक गंभीर मनोविज्ञानक व शारीरिक समस्या बन जाती है। अन्य शब्दों में कभी कभी शराब पीने से आदत बनने या पियक्कड़ होने की संभावना बन सकती है। परन्तु बाद में अधिक मात्रा में नियमित रूप में सेवन करने से पीने वाले के स्वास्थ्य पर शारीरिक व सामाजिक रूप में भी बुरा प्रभाव पड़ता है।

निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दें।

6x1=6

(i) क्या यह सिर्फ सामाजिक समस्या है? 1

(ii) क्या यह सही है कि शुरू में इसका सेवन तनाव दूर करने के लिए किया जाता है? 1

(iii) अगर इसका सेवन ज्यादा मात्रा में किया जाए तो इसका क्या प्रभाव है? 1

(iv) क्या यह नशा सेवन करने वालों के स्वास्थ्य पर असर डालता है? 1

(v) क्या आप समझते है मद्यव्यसन सामाजिक समस्या है? 1

(vi) मद्यव्यसन धीरे धीरे नशे की आदत बन जाती है। 1

केस पर आधारित :

भारत में 25.6 प्रतिशत महिलाएँ कार्य क्षेत्र से सम्बन्धित हैं। मिज़ोरम में स्त्रियों की कार्य क्षेत्र में प्रतिभागिता सर्वाधिक है, जबकि दिल्ली में सबसे कम। भेदभाव व दबाव के यह मुद्दे इस सत्य को प्रकट करते हैं कि स्त्रियों के न्याय व समानता की वास्तविकता अभी बहुत दूर है। इसके लिए पैतृक प्रधानता प्रणाली पर प्रहार करना अत्यावश्यक है। इस प्रकार के प्रहारों की शुरुआत के लिए स्कूलों में लिंग वर्ग समानता पर आधारित समाजीकरण लाने की जरूरत है। एक विद्यार्थी के रूप में जब आप लिंग वर्ग समानता आधारित शिक्षण ग्रहण करेंगे तो आप इस प्रकार के शिक्षण का संचार अपने अभिभावकों के साथ कर सकते हैं और उनके साथ इस विषय पर चर्चा भी कर सकते है। इस प्रकार लिंग वर्ग समानता को समाज के भिन्न-भिन्न वर्गों तक पहुंचाने तथा लिंग वर्ग जागरूकता उत्पन्न करने को प्रोत्साहित करने का यह महत्वपूर्ण ढंग है। भारतीय संविधान में दर्ज मौलिक अधिकारों, निर्देशक सिद्धान्तों व मौलिक कर्तव्यों पर चर्चा करना भी अत्यावश्यक है ताकि महिलाओं के अधिकारों सम्बन्धी जागरूकता उत्पन्न हो सके। इस प्रकार की भावना हमें महिलाओं के सशक्तिकरण के लिए आवाज बुलन्द करने के लिए प्रेरित करेंगी।

निम्नलिखित के उत्तर दें। 3x2=6

(i) स्त्रियों के अधिकारों के लिए किस तरह के आन्दोलन की जरूरत है? 2

(ii) स्त्रियों को इन्साफ कैसे मिल सकता है? 2

(iii) स्त्री दर और भागीदारी पर संक्षिप्त नोट लिखें। 2

भाग - घ

4. *इस भाग में 6 छोटे प्रश्न हैं। विद्यार्थियों को 4 प्रश्न हल करने है। हर प्रश्न के 4 अंक हैं। हर प्रश्न का उत्तर 80-100 शब्दों में दें।* 4x4=16

(i) वर्ग से आप क्या समझते हैं? 4

(ii) पितृप्रधान क्या है? 4

(iii) जंगलों की कटाई से क्या भाव है? 4

(iv) हरित क्रान्ति की परिभाषा दें। 4

(v) गन्दी बस्ती से क्या भाव है? 4

(vi) जाति गतिशीलता पर संक्षिप्त नोट लिखें। 4

भाग - ङ

5. *इस भाग में 2 उपप्रश्न आंतरिक चुनाव के साथ है। हर प्रश्न 6 अंक का है। हर प्रश्न का उत्तर 125 से 150 शब्दों में दें।* 2x6=12

(i) समाज में वृद्ध लोगों की भिन्न समस्याओं की व्याख्या करें। 6

अथवा

वृद्धों की समस्याओं को कैसे सुलझाया जा सकता है? 6

(ii) पश्चिमीकरण से आप क्या समझते हैं? इसका भारतीय समाज पर प्रभाव बताएँ। 6

अथवा

संस्कृतिकरण पर विस्तार से नोट लिखें। 6

(English Version)

Note :

(i) *You must write the subject-code/paper-code* ***032/B*** *in the box provided on the title page of your answer-book.*

(ii) *Make sure that the answer-book contains 28 pages (including title page) and are properly serialled as soon as you receive it.*

(iii) *Question/s attempted after leaving blank page/s in the answer-book would not be evaluated.*

(iv) *The question paper is divided into 5 parts - A, B, C, D, E. There are 5 questions carrying 38 sub-questions.*

Part - A

1. ***Part - A*** *comprises 20 sub-questions. Each question carry 1 mark.* **20x1=20**

Multiple choice questions.

(i) The term "Antyaj" refers to : **1**

(a) Touchable Shudras (b) Untouchable Shudras

(c) Scheduled Castes (d) Dominant Castes

(ii) According to Bottomore which one is not the feature of social stratification ? **1**

(a) Slavery (b) Caste

(c) Class (d) Gender

(iii) Who give importance to life chances and market situations for class analysis ? **1**

(a) Karl Marx (b) Max Weber

(c) Alfred Weber (d) C.W. Mills

(iv) Transgender means : **1**

(a) Male (b) Female

(c) Third gender (d) All of the above

(v) The Sociological theory of feminism has been given by : **1**

(a) Karl Marx (b) Auguste Comte

(c) Weber (d) E. Durkheim

(vi) The development of westernisation is traced from which period ? **1**

(a) Vedic period (b) Post-vedic period

(c) Mughal period (d) British period

(vii) Which of these is a cultural process of change ? **1**

(a) Westernisation (b) Sanskritisation

(c) Both (d) None

(viii) Globalisation means : **1**

(a) Reduction of trade barriers (b) Free flow of technology

(c) Both (d) None

(ix) Who represented Satyashodhak Movement ? 1

(a) Jotirao Phule (b) Dr. Ambedkar

(c) Ishwar Chandra Vidyasagar (d) Sri Narayana Guru

(x) Who founded Self-respect Movement ? 1

(a) Periyar E.V. Ramaswamy (b) Dr. Ambedkar

(c) Sri Narayana Guru (d) None

(xi) Which of the following is not a stage of Alcoholism ? 1

(a) Prodigal phase (b) Crucial phase

(c) Chronic phase (d) Frequent phase

(xii) Tobacco is responsible for about 30% of all : 1

(a) Cancer death (b) Aids

(c) Dengue (d) Diabetes

(xiii) According to 2011 census, the sex ratio in India is : 1

(a) 939 (b) 940

(c) 943 (d) 942

(xiv) In the state of Punjab, district with the highest sex ratio is : 1

(a) Ferozepur (b) Bathinda

(c) Hoshiarpur (d) Ludhiana

(xv) What does the shift in family structure makes elders feel ? 1

(a) Neglected (b) Poor

(c) Angry (d) Weak

(xvi) Which is the cause for environmental degradation ? 1

(a) Housing (b) Gases

(c) Displacement (d) Deforestation

(xvii) Bhil tribe speak which dialect ? 1

(a) Oriya (b) Chhattisgarhi

(c) Bhili (d) Gondi

(xviii) The mate selection within the group is called : 1

(a) Exogamy (b) Endogamy

(c) Group marriage (d) Monogamy

(xix) Jajmani system is based upon the relationships of : 1

(a) Jajmans (b) Kammens

(c) Jajman & Kammen (d) None of the above

(xx) The movement of the people from Rural Area to Urban Area is called : 1

(a) Urban Society (b) Rural Society

(c) Urbanism (d) Urbanisation

Part - B

2. *This Part comprises 12 sub-questions. Candidates are required to attempt 10 questions. Answer to each question 25-30 words. Each question carry 2 marks.* **10x2=20**

(i) What is Varna ? 2

(ii) Identify two important features of Class. 2

(iii) What is the difference between term sex and gender ? 2

(iv) From which period the origin of westernisation can be traced ? 2

(v) Name three causes of Modernisation. 2

(vi) Who was the leader of Chipko Movement ? 2

(vii) What do you mean by Drug ? 2

(viii) What is meant by Domestic Violence ? 2

(ix) What is the age of retirement in India ? 2

(x) What do you mean by Society ? 2

(xi) Jajmani System is based on the relationship between whom ? 2

(xii) The State of being unknown to most people is called _________. 2

Part - C

3. *This Part comprises two questions, one source based and one case based. Each question carry 6 marks. Such parts are of 2 & 1 marks each.* **2x6=12**

Source Based

Decades ago, alcoholism was a moral problem. But today, it has taken the shape of a social problem. Alcohol is a depressant which many persons take to manage their tensions. Initially are drinkers intake is just for relieving stress, but slowly and gradually it becomes the habit and then an addiction. At this stage, it only remains a social problem but also takes the form of an acute psychological and physiological problem. In other words, taking alcohol once in a while leaves open the possibility of habit forming phenomena for the drinker. But later he may start taking it frequently in large quantities which could have disastrous effects on the health of the drinker physically and socially.

Answer the questions. **6x1=6**

(i) Is it a social problem only ? 1

(ii) Is it true that initially it is only for relieving stress ? 1

(iii) What are the affects if taken in large quantity ? 1

(iv) Does it affect health of the drinker ? 1

(v) Do you think alcoholism is a social problem ? 1

(vi) Alcoholism gradually becomes an addiction. 1

Case Based

In India 25.6 percent work force consists of women. The highest participation of women in work force is found in Mizoram, while in Delhi it is the lowest. The issue of discrimination and oppression shows that justice to women and equality for women are still distant realities. It is necessary to attack the system of patriarchy. It can be initiated at the school level by introducing gender equality based socialization. When student will internalise gender equality based learning, you can communicate such learning to your family members. It is one of the best way by which this issue of gender equality can reach different groups of society. It is necessary to have dialogue about fundamental rights, directive principles and fundamental duties laid down in the Indian Constitution. It will motivate us to raise our voice in support of women empowerment.

Answer the following questions. **3x2=6**

(i) What type of movement is required for women's rights ? **2**

(ii) How can one bring justice to women ? **2**

(iii) Write a short note on women ratio and participation. **2**

Part - D

4. *This Part comprises short answers type 6 questions. Candidates are required to attempt 4 questions. Each question carry 4 marks. Answer to each question should be in 80-100 words.* **4x4=16**

(i) What do you mean by Class ? **4**

(ii) What is Patriarchy ? **4**

(iii) What is Deforestation ? **4**

(iv) Define Green Revolution. **4**

(v) What is Slum ? **4**

(vi) Write a brief note on Caste Mobility. **4**

Part - E

5. *This Part consist of 2 sub-questions with internal choice. Each question carry 6 marks. Answer to each question in 125-150 words.* **2x6=12**

(i) Explain the various problems faced by old age people in Society. **6**

OR

How can the problems of the old age people be solved ? **6**

(ii) What do you understand by Westernisation ? Explain its impact on Indian Society. **6**

OR

Write a detail note on Sanskritisation. **6**